

Amnesty International

Raport Roczny 2011

FEDERACJA ROSYJSKA

Głowa państwa: Dmitrij Miedwiediew

Szef rządu: Władimir Putin

Kara śmierci: zniesiona w praktyce

Ludność: 140.4 mln

Średnia długość życia: 67.2 l

Śmiertelność dzieci poniżej 5 r.ż. (m/k): 18/14 na 1000

Umiejętność czytania i pisanie u dorosłych: 99.5%

Obrońcy praw człowieka i niezależni dziennikarze wciąż byli zastraszani, nękanymi, a także padali ofiarą ataków. Dochodzenia w tych sprawach rzadko przynosiły rezultaty. Wolność słowa i swoboda zgromadzeń były atakowane – władze zakazywały demonstracji, były one brutalnie rozpędzane, a ludzi skazywano na mocy ustawy o zwalczaniu ekstremizmu. Na Północnym Kaukazie wciąż panowała przemoc. Ataki zbrojnych ugrupowań, ciągłe łamanie praw człowieka, takie jak morderstwa, wymuszone zaginięcia i tortury nadal dotyczyły ten region. Na terenie całej Rosji często pojawiały się doniesienia o stosowaniu tortur przez funkcjonariuszy państwowych.

Tło wydarzeń

Pod koniec roku Rosja wyglądała na kraj, który przetrwał kryzys ekonomiczny bez większych zmian społecznych, gospodarczych czy politycznych. Poprawiły się jej relacje z kilkoma sąsiednimi i zachodnimi państwami. Władze kontynuowały swoje modernizacyjne zobowiązania, w tym dotyczące wzmocnienia rządów prawa i reformy systemu sprawiedliwości. Jednak wszechobecna korupcja i nieefektywny podział władzy były powszechnie postrzegane jako czynniki hamujące te działania.

Ten rok charakteryzował się aktywnością wielu ruchów społecznych w całym kraju, czasem na poziomie bardzo lokalnym, które wypowiadały się w wielu kwestiach, np. łamanie praw obywatelskich i politycznych, ochronie środowiska czy potrzeb społecznych. Protesty w Moskwie, Sankt Petersburgu czy innych miastach były w większości pokojowe, jednak kilka nielegalnych zgromadzeń zostało rozpuśćzonych przez nadużywającą siły milicję. Pojawiły się obawy co do silnego upolitycznienia telewizji i mediów drukowanych, media elektroniczne wykazywały większy pluralizm. Serwisy z filmami i sieci społecznościowe były twórczo wykorzystywane, by zmobilizować społeczeństwo i nagłośnić naruszenia praw człowieka. Media państwowe, zwłaszcza telewizja, były często wykorzystywane w celu zdyskredytowania polityków opozycji, przywódców sąsiednich państw czy działaczy społecznych.

Władze rosyjskie nie poczyniły postępów w śledztwie w sprawie naruszeń praw człowieka podczas konfliktu z Gruzją w sierpniu 2008 roku. Rosja i *de facto* władze Południowej Osetii nie współpracowały z Radą Europy w dochodzeniu mającym wyjaśnić los osób zaginionych, albo by zapewnić dostęp misji monitorującej UE do ogarniętych konfliktem obszarów Południowej Osetii.

Tortury i brutalne traktowanie

Powszechne były doniesienia o stosowaniu przez funkcjonariuszy państwowych tortur i brutalnego traktowania w celu wydobycia zeznań lub pieniędzy. Korupcja i zmowa milicjantów, śledczych i prokuratorów były powszechnie postrzegane jako coś, co nie pozwala na podjęcie efektywnych dochodzeń i utrudnia wniesienie aktu oskarżenia. Zatrzymani często donosili o niezgodnych z prawem karach dyscyplinarnych oraz o odmowie dostępu do niezbędnej pomocy medycznej.

- W nocy 31 sierpnia milicja w Kstowie (rejon Niżnego Nowogrodu) zatrzymała 17-letniego Nikitę Kaftasjewa i jego kolegę. Nikita Kaftasjew utrzymuje, że milicjanci ich pobili. Przetrzytywali ich całą noc na komisariacie, a tam cały czas ich bili. Nikita Kaftasjew miał poważnie uszkodzone genitalia. Następnego dnia milicja zabrała go do domu i jak twierdzi – próbowała zmusić jego matkę do podpisania oświadczenia, że nie ma żadnych pretensji do milicji.

System sprawiedliwości

Reforma systemu sprawiedliwości nadal była przedstawiana jako priorytet rządu, jednakże pozostawała cząstkowa i miała ograniczony wpływ na podstawowe problemy strukturalne. Największe z nich to duże skorumpowanie systemu sprawiedliwości i nacisk nań ze strony polityków. Po szerokiej krytyce nadużyć milicji i innych funkcjonariuszy państwowych rząd przedstawił nowy projekt uchwały o milicji. Organizacje

praw człowieka wyrażały obawy, że nowe prawo wcale nie wprowadza skutecznych mechanizmów pociągania funkcjonariuszy państwowych do odpowiedzialności za naruszenia praw człowieka. Czyniąc krok ku zwiększeniu niezależności śledczych karnych, we wrześniu rząd ogłosił, że w 2011 roku Komitet Śledczy zostanie przekształcony w niezależne ciało prowadzące dochodzenia. Będzie ono odpowiadać bezpośrednio przed prezydentem i nie będzie sprawował już nad nim kontroli prokurator generalny. Komitet został stworzony w 2007 roku, aby rozdzielić funkcje śledczych i prokuratorów.

Szeroko podzielane obawy o zgony w miejscach zatrzymań spowodowane brakiem odpowiedniej pomocy medycznej doprowadziły do zmian w prawie o aresztach. Dla osób podejrzanych o popełnienie przestępstw gospodarczych przewiduje ono areszt domowy i ograniczenie w stosowaniu aresztu.

- Biuro prokuratora generalnego uznało, że brak odpowiedniej pomocy medycznej doprowadził do śmierci w więzieniu prawnika Siergieja Magnickiego w listopadzie 2009 roku. Nikt za to nie odpowiedział przed sądem.
- Obawy co do niezależności prokuratorów i sądów wzrosły w trakcie drugiego procesu Michaiła Chodorkowskiego i Płatona Lebiediewa, oskarżonych o kradzież ropy wyprodukowanej przez Jukos. Zarzuty te wyglądały na polityczne. 30 grudnia obaj zostali skazani na w sumie 14 lat więzienia – w niesprawiedliwym procesie, pełnym naruszeń proceduralnych, w tym nękania świadków i odmowy sądu przesłuchania kluczowych świadków obrony. Obydwaj mężczyźni wyjdą na wolność w 2017 roku, ponieważ sąd wziął pod uwagę czas, jaki do tej pory spędzili za kratkami.

Wolność zgromadzeń

Władze wciąż zacieśniały kontrolę nad aktywnością społeczną, zwłaszcza grup zajmujących się kontrowersyjnymi tematami, będących w stanie zmobilizować społeczny sprzeciw lub finansowanych z zagranicy. Ich działacze byli często nękani i zastraszani, nierzadko przez urzędników państwowych i członków organizacji prorządowych. Kilka pokojowych demonstracji w Moskwie i Sankt Petersburgu zostało uznanych za nielegalne i rozbitych siłą, w wyniku czego wielu ich uczestników było przez kilka godzin przetrzymywanych w milicyjnej izbie zatrzymań. Niektórych demonstrantów skazano na kilka dni pozbawienia wolności tylko z powodu korzystania z prawa do swobody zgromadzeń.

- W październiku działacze zjednoczeni w ruchu Strategia 31 otrzymali w końcu zgodę na zorganizowanie pokojowej demonstracji w obronie wolności zgromadzeń na Placu Triumfalnym w Moskwie. Od maja 2009 roku ruchowi co najmniej 10 razy nie pozwalano na zgromadzenie na tym placu.

- Szeroki protest społeczny przeciwko budowie autostrady przez las Chimki pod Moskwą doprowadził do tego, że projekt wstrzymano na kilka miesięcy, ale w tym czasie nęcano i zastraszano przeciwników budowy drogi. W listopadzie nieznanymi mężczyznami napadli na Konstantina Fietisowa, jednego z protestujących w pokojowy sposób, poważnie go raniąc.
- W bezprecedensowym wyroku z października, sąd w St. Petersburgu uznał, że wydany przez radę miejską zakaz parady osób LGBT był niezgodny z prawem. W tym samym miesiącu Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że władze Moskwy, zakazując marszów równości w 2006, 2007 i 2008 roku, złamały prawo do pokojowych zgromadzeń, i że organizatorzy tych manifestacji byli dyskryminowani z powodu swojej orientacji seksualnej.

Wolność słowa

Dziennikarze, działacze ekologiczni, członkowie opozycji politycznej i obrońcy praw człowieka byli zastraszani, nęcani i padali ofiarą ataków. Władze kontynuowały wysyłanie sprzecznych przekazów dotyczących wolności słowa. Z jednej strony obiecywały większy szacunek i ochronę dla dziennikarzy i działaczy społecznych, z drugiej narzucały ograniczenia i wzniewały kampanie przeciwko krytykom rządu.

- W listopadzie, dziennikarz Oleg Kaszin został brutalnie zaatakowany w Moskwie. Ten atak wywołał powszechne oburzenie i obietnicę ze strony prezydenta Miedwiediewa, że zostanie w jego sprawie przeprowadzone pilne dochodzenie. Śledztwa w sprawie ataków i morderstw znanych dziennikarzy i obrońców praw człowieka nie przyniosły wielkich rezultatów. Komitet Śledczy wciąż uznawał tych samych mężczyzn za podejrzanych zamordowania Anny Politkowskiej, mimo iż zostali oni uniewinnieni z powodu niewystarczających dowodów. Dziennikarka i obrończyni praw człowieka została zastrzelona w październiku 2006 roku.

Niejednoznaczne definicje w ustawie o zwalczaniu ekstremizmu były często wykorzystywane do ograniczania wolności słowa.

- W styczniu, Sąd Najwyższy Tatarstanu potwierdził wyrok na Irka Martazina, byłego rzecznika prasowego prezydenta republiki. Został on skazany w 2009 roku na 18 miesięcy pozbawienia wolności w otwartej kolonii karnej za wzniewanie nienawiści do rządu. Opublikował on książkę krytykującą władze Tatarstanu.
- W lipcu Andriej Jerofiejew i Jurij Samodurov zostali skazani na grzywnę za wzniewanie nienawiści w stosunku do kościoła prawosławnego. W 2007 roku zorganizowali oni wystawę zatytułowaną

„Zakazana sztuka 2006”. Pokazano na niej współczesne prace wycofane z muzeów i wystaw z powodu ich kontrowersyjności.

- Pod koniec roku w regionie Górny-Altaj odbywał się proces świadka Jehowy oskarżonego o wzniecanie nienawiści poprzez rozdawanie ulotek o swoim wyznaniu.

Obrońcy praw człowieka

Obrońcy praw człowieka i niezależne organizacje pozarządowe pracowały nadal w trudnych warunkach. Wciąż miały miejsce groźby, napady, nękanie administracyjne i publiczne ataki, a ich celem było zakłócenie ich pracy i podważenie ich wiarygodności w oczach opinii publicznej.

- W kwietniu Komitet Śledczy ogłosił, że zidentyfikował mordercę Natalii Estemirowej, obrończyni praw człowieka z Czeczenii, którą zamordowano 15 lipca 2009 roku. W opinii Komitetu za morderstwem stoją członkowie ugrupowania zbrojnego – to wyjaśnienie jest powszechnie podawane w wątpliwość.
- W maju Aleksiej Sokołow został skazany na pięć lat więzienia za włamanie i kradzież. Pojawiły się doniesienia, że w trakcie procesu nie zachowano procedur sprawiedliwego procesu. W sierpniu Sokołowowi skrócono wyrok do trzech lat. Został przewieziony z Obwodu Swierdłowskiego, z którego pochodzi, do Krasnojarska na Syberii. Tam będzie odsiadywać wyrok. Przyjaciele i znajomi obawiają się, że sprawa przeciwko niemu została sfabrykowana, aby powstrzymać jego działalność polegającą na ochronie osób zatrzymanych.
- We wrześniu rozpoczął się proces karny Olega Orłowa, szefa centrum praw człowieka Memoriał. Cięży na nim zarzut zniesławienia – po uwagach, jakie wygłosił na temat odpowiedzialności prezydenta Czeczenii za zamordowanie koleżanki Orłowa, Natalii Estemirowej w lipcu 2009 roku.

Rasizm

Przemoc o podłożu rasistowskim pozostawała poważnym problemem. Według wstępnych danych Centrum Informacji i Analiz SOWA, z powodu tych zbrodni życie straciło 37 osób.

- W kwietniu, w Moskwie został zamordowany Eduard Czuwasow, najprawdopodobniej przez członków pravicowego ugrupowania. Stało się to po tym, jak skazał kilku sprawców zbrodni nienawiści na długie wyroki więzienia.
- W październiku, 22-letni Wasilij Kriwec został skazany na dożywocie za zamordowanie 15 osób o wyglądzie niesłowiańskim.

- Do końca roku wydłużono areszt dwóm podejrzanyom o zamordowanie w styczniu 2009 roku prawnika Stanisława Markiełowa i dziennikarki Anastazji Barburowej. Śledztwo wykazało, że należeli oni do prawicowego ugrupowania i planowali morderstwo Markiełowa w związku z reprezentowaniem przez niego rodziny zamordowanego działacza antyfaszystowskiego.

Brak bezpieczeństwa na Północnym Kaukazie

- Na Północnym Kaukazie wciąż panowała przemoc, rozszerzyła się z Czeczenii na sąsiednie regiony – Dagestan, Inguszetię, Kabardyno-Bałkarię i Północną Osetię. Władze publicznie przyznały, że środki mające zwalczyć zbrojną przemoc nie przynoszą rezultatu. W atakach zbrojnych ugrupowań zginęła duża liczba funkcjonariuszy państwowych, masową ofiarą samobójczych ataków bombowych była też ludność cywilna. We wrześniu bomba w samochodzie we Władykaukazie (Północna Osetia-Alania) zabiła co najmniej 17 osób, a ponad setkę raniła.

Na całym Północnym Kaukazie funkcjonariusze państwowi byli oskarżani o łamanie praw człowieka. Oskarżenia dotyczyły bezprawnych zatrzymań, tortur i – w kilku przypadkach – pozasądowych egzekucji osób podejrzanych o przynależność do zbrojnych ugrupowań. Zupełnie brakowało jednak efektywnych dochodzeń w sprawie tych naruszeń praw człowieka i pociągnięcia do odpowiedzialności winnych. Dziennikarze i działacze praw człowieka, którzy opowiadali o tych naruszeniach, byli zastraszani i nękanii. Podczas czerwcowej sesji Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europu dyskutowało o skuteczności mechanizmów prawnych w zajmowaniu się przypadkami łamania praw człowieka na Północnym Kaukazie. Wezwało ono Rosję, by wypełniła decyzje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i powstrzymała się od bezprawnych środków w walce z ugrupowaniami zbrojnymi i terroryzmem.

Czeczenia

Krewni osób podejrzanych o przynależność do ugrupowań zbrojnych wciąż utrzymywali, że są nękanii. Dziennikarze i organizacje społeczeństwa obywatelskiego byli poddawani ścisłej kontroli władz, a także zastraszani. Urzędnicy rządowi przeszkadzali w dochodzeniach w sprawie przymusowych zaginięć, tortur i nielegalnych zatrzymań, gdy odmawiali współpracy ze śledczymi.

- W lutym, co najmniej czworo czeczeńskich cywilów zostało umyślnie zamordowanych przez funkcjonariuszy państwowych, gdy zbierało dziki czosnek na granicy między Czeczenią i Inguszetią. Władze twierdziły później, że zamordowały uzbrojonych wojowników w operacji na zamkniętym terytorium, ale ci zbieracze czosnku, którzy ocalili, mają inne zdanie. Co najmniej jedna z ofiar została zaszytletowana, inne zostały zastrzelone w pasie ziemi niczyjej.

- W kwietniu, Iłam Umarpaszajew z Groznego został zwolniony po tym, jak od grudnia 2009 roku funkcjonariusze państwowi trzymali go w odosobnieniu w nieznanym miejscu, przykutego do kaloryfera. Nie oskarżono go o żadne przestępstwo. Jego rodzina wniosła skargę na władze do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w związku z jego bezprawnym zatrzymaniem. Iłam Umarpaszajew, który od czasu zwolnienia ukrywa się, i jego rodzina poddawani są silnym naciskom, by wycofali skargę.

Kolejnym przejawem większego ograniczania wolności czeczeńskich kobiet jest fakt, że pojawiło się kilka przypadków strzelania kulami do paintballa do kobiet, które nie noszą chust na głowie.

Dagestan

Według władz liczba ataków na milicjantów i urzędników państwowych wzrosła o 20 procent, zaś rosyjskie organizacje praw człowieka odnotowały wzrost liczby arbitralnych zatrzymań i przymusowych zaginięć. Prawnicy, dziennikarze i działacze praw człowieka padali ofiarą ataków i nękania.

- W czerwcu, prawniczka Sapijat Magmedowa została podobno poważnie pobita przez milicjantów, podczas gdy odwiedzała swojego klienta zatrzymanego na komisariacie milicji w Chasawjurgie. Oskarżono ją później o znieważenie urzędników państwowych.
- W lipcu, inną prawniczkę Dżamilię Tagirową, miał napaść śledczy na posterunku milicji w stolicy Dagestanu, Machaczkałe. Tagirowa protestowała wtedy przeciwko braku zeznań jej klienta, które nie znalazły się w protokole przesłuchania spisany przez tego funkcjonariusza. Dwie inne prawniczki z Dagestanu miały również paść ofiarą napadów ze strony funkcjonariuszy podczas wypełniania swoich obowiązków przedstawicieli prawnych.
- 3 czerwca 2010 roku, Sąd Najwyższy Dagestanu skazał Rasila Mamedrizajewa na 15 lat więzienia za zamordowanie Farida Babajewa, szefa dagestańskiego oddziału partii Jabłoko. Farid Babajew, który nagłośnił wiele przypadków naruszeń praw człowieka w Dagestanie i stawał w wyborach do rosyjskiego parlamentu, został zastrzelony w listopadzie 2007 roku.
- W lipcu milicja zatrzymała 14-letniego Machmuda Achmedowa. Jak mówił, trzymano go całą noc w milicyjnym areszcie, torturowano i brutalnie traktowano, aby wymusić na nim przyznanie się do kradzieży elektrycznej wiertarki. Otwarto dochodzenie karne w tej sprawie, a w grudniu czterem milicjantom postawiono zarzuty.

Inguszetia

Mimo wysiłków prezydenta Inguszetii, by promować dialog z niezależnymi organizacjami praw człowieka, wciąż miały miejsce poważne naruszenia praw człowieka, a dziennikarzom i działaczom praw człowieka grożono i atakowano ich.

- W czerwcu, grupa zamaskowanych milicjantów zatrzymała w domu braci Biešana i Adama Ceczojewów, po czym brutalnie ich traktowała i trzymała sześć dni w odosobnieniu w rejonowym wydziale milicji w Małgobeku. Biešan Ceczojew do końca roku pozostawał w areszcie. Mimo iż bardzo dobrze udokumentowano naturę jego obrażeń, również przez inguskiego komisarza ds. praw człowieka, prokurator odmówił wszczęcia postępowania karnego.
- W czerwcu, Mustafa Mucotgow i Wacha Sapraliew zostali podobno straceni w wyniku pozasądowej egzekucji przez funkcjonariuszy państwowych. Mieli oni ich wyciągnąć z samochodu, którym jechali, zakuć w kajdanki, po czym zastrzelić w ustronnym miejscu. W sierpniu zamaskowani funkcjonariusze podobno pobili i brutalnie traktowali ojca Mustafy Mucotgowa, Alichana Mucotgowa, i zabrali jego 15-letniego brata Magomeda, torturowali go i brutalnie traktowali, zmuszając go do wplątania jego zmarłego brata w nielegalną działalność. Do końca roku rodzina zmarłego nie dostała potwierdzenia, że w sprawie jej skarg jest prowadzone dochodzenie.

Raporty i wizyty Amnesty International

Przedstawiciele Amnesty International wizytowali w listopadzie Inguszetię.

Raport: Russian Federation: Briefing to the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women (EUR 46/022/2010)

Tłumaczyła Małgorzata Lamperska